"MOTERS"

AUKSINIS JUBILIEJUS

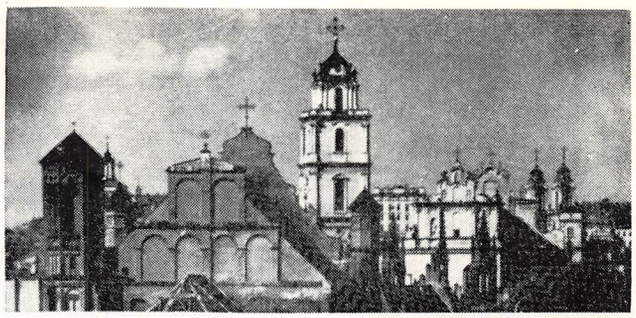

O. LABANAUSKAITĖ

Šiemet suėjo 50 metų nuo "Moters" laikraščio įsteigimo.

Pradėtas spausdinti Vilniuje 1920 m., perkeltas į Kauną lenkams Vilniaus kraštą ir miestą užgrobus. Pradžioje ėjęs kartą per mėnesį, vėliau tapo populiariausiu dvisavaitiniu Lietuvos kaimo moterų švietėju ir patarėju. Uždraustas spausdinti, kaip ir visa Lietuvos spauda, bolševikinės Rusijos kariuomenei užėmus Lietuvą 1940 m. vasarą. Įsikūrus Kanadoje Lietuvių katalikių moterų draugijai, 1955 metais rudenį atgaivinta ir "Moteris".

"Moteris" nėra pirmoji kregždė Lietuvos moterims skirtos spaudos padangėje — buvo dar dvi jos pirmtakūnės: "Lietuvaitė" ir "Moterų balsas".

Visos Lietuvos moterims skirtos masinės spaudos pradininkė yra Lietuvių katalikių moterų draugija, įsikūrusi 1908 metais, nes tais metais kovo 21 d. Kauno gubernatorius įregistravo pirmuosius draugijos įstatus. Gi draugijos įsikūrimas yra tiesioginė pasekmė pirmojo lietuvių moterų suvažiavimo, įvykusio Kaune 1907 m. rugsėjo 23—24 d. Ir suvažiavimo, ir organizuoto lietuvių katalikių moterų sąjūdžio bei jo spaudos sumanytojas ir organizatorius buvo kunigų seminarijos profesorius kun. Povilas Januševičius. Jis rėmėsi nedideliu Kaune gyvenusių tautiškai susipratusių ir intelektualiai išprususių moterų būreliu. Tas būrelis scenoje grojo, bet P. Januševičius užkulisiuose dirigavo. Jis pats niekad į priekį nelindo, net 25 metų draugijos veiklos sukaktį švenčiant jis tų nuopelnų kratėsi kaip įmanydamas.

Kad geriau išryškėtų pirmųjų organizatorių horizontų platumas, paimkim iš pirmųjų draugijos įstatų jos tikslų nusakymą: "Suvienyti lietuves katalikes moteris bendram kultūriškai — visuomeniškam darbui dėl moterų apšvietimo, doros ir ekonomiškos jų gerovės pakėlimo; išrišti moterų klausimą pagal Katalikų Bažnyčios mokslą". Tikslui siekti, štai kokios priemonės numatomos: "Daro pedagogiškus kursus, pradines, vidurines ir aukštesnes mokslo įstaigas, moksliškus susirinkimus, pasišnekėjimus, viešus skaitymus; atidaro skyrius, amatų rankų darbo namus, prieglaudas, elgetynus; išleidinėja knygas, žurnalus, laikraščius ir kitus spaudos dalykus; steigia bibliotekas, skaityklas, muziejus; turi vaikams daržus, darbo suradimo ir juridinio patarimo biurus; perka kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą; platina blaivybę, darbštumą, teisingumą, rengia koncertus ir vaidinimus" (stilius netaisytas). Tą programą, išskyrus bendrojo lavinimo mokyklu ir universitetų bei muziejų steigimą, Lietuvių katalikių moterų draugija vykdė iki pat bolševikmečio atėjimo, priderindama ją prie krašte besikeičiančių ūkinių sąlygų ir atsirandančių naujų socialinių problemų.

Dabar arčiau prie laikraščių.

"Lietuvaitė"

Pirmasis draugijos laikraštis buvo "Lietuvaitė". Jis atsirado todėl, kad ir to laiko veikėjos žinojo, jog veiksmingiausia idėjų platintoja yra spauda.

Pirmaisiais metais draugija vertėsi be laikraščio — pranešimams naudojosi ne tik lietuviškais, bet ir lenkiškais bei rusiškais, nes Kaunas tada daugiau rusiškai ir lenkiškai, negu lietuviškai kalbėjo. Pradėdamos 1910 m. Kaune leisti "Lietuvaitę", draugijos veikėjos turėjo galvoje kelis tikslus: populiarinti draugiją ir verbuoti narius, ugdyti lietuviškos spaudos reikšmės supratimą ir lietuvių tautinį susipratimą, telkti tautiniai atbundančios tautos jėgas kultūriniam darbui, skatinti moteris prie to darbo organizuotai prisidėti ir savo teisinės padėties pagerinimu pasirūpinti. Ir dar: tikėtasi iš laikraščio turėti pelno ir jį panaudoti apmokėti skoloms, kurios susidarė įsteigiant Kaune amatų ir namų ūkio mokyklą. Ir jos neapsiriko: "Lietuvaitė" tam tikslui sutaupydavo per metus iki 600 rublių.

"Lietuvaitė" pradėjo eiti Kaune 1910 metais. Spausdino Saliamono Banaičio spaustuvė. Jos redaktorė buvo šviesi lietuvaitė, mokytoja ir vėliau gailestingoji sesuo Teresė Kubilinskaitė. Maždaug "Moters" formato, 16 psl., su iliustracijomis iš pačios draugijos veiklos. Nė redaktorė, nė administratorė, nė bendradarbiai atlyginimo negavo — tai buvo savanorių talka.

"Lietuvaitės" turinys? Praktiškas, moteriškas, net su romantiškais bruožais tais klausimais, kurie liečia tautinius ir feministinius reikalus. Nesijuokim, bet tas laikraštis buvo pirmasis feminizmo skelbėjas Lietuvoje. Tik su saiku, kaip saikinga ir santūri yra lietuvių tauta. "Lietuvaitei" patiko štai kokia moteris: šviesi, savarankiška, kilni motina, gera šeimininkė, nusimananti ūkio reikaluose, besidominti tautos reikalais, lygi teisėmis savo vyrui.

"Lietuvaitė" gana plačiai informavo Lietuvos moteris ir apie tai, kas moterų teisių klausimu kalbama ir daroma pačioje Rusijoje bei užsieniuose. Ji pirmoji prakalba apie moteris ir politiką: rusiškos dūmos rinkimų proga ji ragina moteris pasirūpinti, kad vyrai (nes tik vyrai teturėjo balsavimo teisę) išrinktų į dūmą gerus atstovus, dorus ir blaivius žmones bei susipratusius lietuvius.

Bet viena tema niekad neišnyksta iš "Lietuvaitės" puslapių — moterų raginimas šviestis, mokytis. Reikalas nušviečiamas praktiškai: kam mokslas reikalingas ir koks, ko trūksta Rusijos mokyklų sistemai, kuri neparuošia moteriškojo jaunimo gyvenimui, kur dabar sukti pastangas per Lietuvių katalikių moterų draugiją, kad moterys taptų ūkiškai savarankiškesnės. Galit juoktis, bet faktas dokumentuotas, kad buvo kalbama

LIETUVOS STEIGIAMOJO SEIMO ATSTOVĖS

1920 m. balandžio mėn. 15 d. išrinktos į seimą iš k.: A. Spudaitė-Gvildienė, O. Muraškaitė-Račiukaitienė, G. Petkevičaitė, O. Stakauskaitė, M. Draugelytė-Galdikienė. Seimą atidarė amžiumi vyriausia G. Petkevičaitė, sekretoriavo O. Muraškaitė.

net apie moterų banko įkūrimą smulkiajai pramonei — amatams ir prekybai remti. Laikraštyje kritikuojami Rusijos turto paveldėjimo įstatymai, bet iliuzijų nedaroma, kad jiems pakeisti kelias ilgas ir sunkus. Tačiau redaktorė dar sulaukė Lietuvos nepriklausomybės ir Steigiamojo seimo, kurs "Lietuvaitės" skelbiamą programą, ūkinę ir feministinę, įvykdė su kaupu. Prie Steigiamojo seimo atsiradimo "Lietuvaitė" prisidėjo rašydama apie tautinį susipratimą, visuomeninį sąmoningumą, ekonominį savarankiškumą. Neužmiršo "Lietuvaitė" nė rusų Lietuvoje vykdomos kolonizacijos — ragina budėti, kad lietuvių žemės nepatektų į rusų kolonistų rankas.

Sutraukiant pasakytina, kad "Lietuvaitė" domėjosi viskuo, kuo tada sirgo tautiškai susipratusi lietuvių šviesuomenė, jau aiškiai ilgėdamosi nepriklausomos Lietuvos valstybės, kurioje ir moteriai matoma geresnė ateitis.

"Lietuvaitės" literatūros skyrių užpildo Maironio, A. Jakšto, J. Mikuckio, A. Paparonio, A. Žalvarnio, M. Dagilėlio, Vienožinskio poezija. Kitos literatūros šakos silpnai atstovaujamos.

Labai gausus korespondencijų - žinių skyrius, apimąs ne tik Lietuvą, bet ir užsienius. Ju apipavidalinimas galėtų būti ir dabar pavyzdžiu: žinios trumpos, aiškios, duodančios pilną vaizdą, be žinią temdančių "filosofavimų", kurių dabar pilni mūsų laikraščių korespondencijų, net kronikų skyriai.

"Lietuvaitės" gyvenimą nutraukė I pasaulinis karas. Tiksli data nenustatyta, bet žinoma, kad po 1914 metų liepos mėn. ji jau nebepasirodė. Bet visa eilė reiškinių liudija, kad jos leidėja Lietuviu katalikių moterų d-ja, bent jau jos centrinė vadovybė, Kaune nepakriko — dalyvavo su kitais toje visuomeninėje veikloje, kuri karui vykstant lietuviams Kaune buvo viešai ir maskuotai galima.

"Moterų balsas"

Antroji "Moters" pirmtakūnė buvo "Moterų balsas". Vasario Šešioliktosios Aktą paskelbus, senoji draugijos vadovybė pradeda gaivinti skyrius ir 1918 m. liepos mėnesį išleidžia pirmąjį "Moterų balso" numerį. Jis labai panašus į "Lietuvaitę", tik jau daug naujų temų, besirišančių su pradėtu valstybės atkūrimo darbu. Per tą laikraštį jau konkrečiai kalbama apie būsimą moterų teisinę padėtį naujoje valstybėje, spausdinami Tarybai įteikiami raštai (prašymai, priekaištai, pasiūlymai). Dėkojama už politinių teisių pripažinimą Laikinąja konstitucija, atspausdinta ir pati konstitucija. Kad tomis teisėmis moterys galėtų greičiau pasinaudoti ir tokiu būdu įsijungti į Lietuvos atstatymo darbus, Taryba raginama šaukti valstybės konferencijas ir pravesti savivaldybių organų rinkimus.

"Moterų balso" redaktorė - leidėja buvo Z. Čalkytė, mirusi 1921 m. spalio 27 d. Mėnesinukas sustojo ėjęs 1918 m. baigiantis, išleidus šešis numerius.

Ateina "Moteris"

Kitas Lietuvių katalikių moterų draugijos organas pradėtas organizuoti tik po 1919 m. Kaune įvykusio didelio draugijos atstovių suvažiavimo. Jų privažiavo iš visų Lietuvos kampų. Baltosios Gulbės salė (Kauno miesto rotušės rūmai) taip buvusi prisikimšusi, kad būta net vargo su garbės svečių pasodinimu. Tada draugija buvo formaliai atgaivinta, įstatai pritaikinti naujoms aplinkybėms, išrinkti visi juose numatyti centriniai organai ir įpareigoti kuo skubiausiai pradėti leisti laikraštį.

Taip atsirado "Moteris", trečias iš eilės moterims skirtas laikraštis, pirmas nepriklausomoj Lietuvoj, bet dar vis priešų grasinamoj iš visų pusių ir su atviromis karo padarytomis žaizdomis.